

4. Vyhodnocení jednotlivých variant – výhody a nevýhody

Každý člověk vnímá venkov trochu jinak, proto je vymezování venkovského prostoru do značné míry subjektivní. Je složité nalézt jedině všemi přijatelné kritérium, na základě kterého lze venkov jednoznačně vymezit. V tomto materiálu bylo takových kritérií nebo sad kritérií vybráno osm. Požadavek jednoznačného vymezení venkova však může znamenat i odklon od reality, což je v rozporu s cílem co nejděleji popsat skutečnost.

Území České republiky, charakter osídlení, sídelní struktura i způsob života obyvatel jsou při detailním pohledu velmi rozmanité, a proto musíme při dělení území na venkovský a městský prostor volit určité zjednodušení. Je však nutné, aby toto zjednodušení neznamenovalo podstatné snížení kvality vymezení venkovského prostoru.

Při rozhodování o kvalitách každé varianty je nutné vedle složitosti či naopak jednoduchosti definice posoudit také míru rozporu mezi realitou a výsledným vymezením venkova. A právě tomuto bilancování se ve stručnosti, ale komplexně, věnuje tato kapitola, ve které jsme se pokusili postihnout hlavní výhody a nevýhody jednotlivých variant vymezení venkovského prostoru.

Varianta 1 Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 2 000 obyvatel

Výhody Jednoduché, jasné vymezení. Tento způsob vymezení je často používán a hranice 2 000 obyvatel je zmiňována v odborných statích a užívána v různých rozvojových dokumentech a programech.

Nevýhody Není brán zřetel na ostatní charakteristiky obce, hranice je umělá. Obce s méně než 2 000 obyvateli, které jsou městského charakteru, se do výběru nedostanou (např. Kouřim v okrese Kolín) a naopak obce, které těsně (někdy však i značně) překročí tuto hranici, byť mají charakter spíše venkovský, jsou považovány za městské (řada obcí v Jihomoravském kraji). Za městské jsou považovány i obce, které překročí tuto hranici díky tomu, že se skládají z více sídel, jež ani nemusí být příliš funkčně propojena (tj. několik osad nebo rozvolněná zástavba sloučená administrativně v jednu obec – např. Neveklov v okrese Benešov s 22 částmi obce).

Varianta 2 Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 1 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 100 obyvatel/km²

Výhody Kritérium hustoty je spolu s počtem obyvatel obce nejčastějším ukazatelem, podle kterého se vymezují venkovské obce a venkovské prostory. V České republice je pro tyto účely obvykle používána hranice 100 obyvatel/km². Horní a dolní mez počtu obyvatel částečně řeší problém, který vzniká díky značně rozdílným výměrám obce (viz níže). Dolní hranice počtu obyvatel obce zaručuje, že za venkovské obce jsou považovány i malé obce s malou katastrální výměrou, které mají velkou hustotu osídlení a horní hranice naopak zajistí, že za městské jsou považovány velké obce s velkou výměrou a malou hustotou osídlení.

Nevýhody Ukazatel hustoty je velmi ovlivněn rozlohou obce. Katastrální hranice obce může být různě vzdálena od samotné obce (jejího intravilánu) a tudíž plocha obce může být velmi velká i velmi malá. Zde je díky dolní a horní hranici tento problém částečně odstraněn. Hranice 1 000 a 3 000 jsou však také umělé a podobně jako u varianty 1 nezaručují, že díky nim bude výběr správný. Za městské obce jsou považovány obce nad 3 000 obyvatel, i když se jedná spíše o venkovské obce (typické pro obce Jihomoravského kraje). Za městské obce jsou považovány obce nad 1 000 obyvatel s velkou hustotou, které jsou však spíše venkovského charakteru (např. Malá Skála v okrese Jablonec nad Nisou). Naopak za venkovské obce jsou považovány i obce nad 1 000 obyvatel s malou hustotou, které jsou však spíše městského charakteru (např. Golčův Jeníkov v okrese Havlíčkův Brod).

Varianta 3 Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 1 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel/km²

Výhody Obdobné jako u předchozí varianty, hranice 150 obyvatel/km² je používána pro vymezení venkovských oblastí v rámci OECD a Eurostatu.

Nevýhody Analogické k předchozí variantě. Příkladem obce spíše venkovského charakteru označené za městskou je Háj ve Slezsku v okrese Opava. Změnou hranice hustoty obyvatelstva bylo oproti variantě 2 do venkovského prostoru zařazeno o 208 obcí více. Tím se však do venkovského

prostoru dostaly i obce městského typu jako např. Jevíčko v okrese Svitavy. Naopak mezi městské obce se dostaly (stejně jako ve variantě 2) i obce spíše venkovského charakteru s více než 1 000 obyvateli a velkou hustotou zalidnění (např. Malé Svatoňovice v okrese Trutnov).

Varianta 4 Venkovským prostorem jsou všechny obce, které neměly statut města k 1. 1. 2007

Výhody Kritérium výběru je jednoznačně dáno zákonem o obcích. Statut města mají v naprosté většině obce, které jsou městskými obcemi nejen formálně ale i reálně, tj. obce, které mají znaky typické pro město.

Nevýhody Statut města mohou mít i obce, které ho získaly v minulosti (často i velmi dávně), ale s postupem času se jejich charakter opět přiblížil spíše k venkovu (např. Rovensko pod Troskami v okrese Semily). U řady těchto obcí se počet jejich obyvatel snižuje kontinuálně již od sčítání lidu roku 1869 a v budoucnu se bude pravděpodobně jednat o města pouze de iure a nikoli de facto. Podle současného zákona mohou navíc o statut města požádat i obce, které je měly do roku 1954. Dochází tak k případům, kdy je tento statut vrácen obci, která se svým charakterem městu neblíží (např. Seč v okrese Chrudim), často se jedná i o populačně velmi malé obce (Loučná pod Klínovcem v okrese Chomutov s 93 obyvateli, Boží Dar v okrese Karlovy Vary se 175 obyvateli).

Varianta 5 Venkovským prostorem jsou všechny obce, které nejsou obcemi s pověřeným obecním úřadem a nemají statut hlavního města

Výhody V této variantě jsou vybrány obce, jejichž význam je zdůrazněn určitou pozicí v hierarchii správní struktury. Jedná se o obce, jejichž působnost je v určitých zákonem stanovených případech rozšířena na okolní obce, čímž kolem sebe vytvářejí jisté zázemí. Význam obcí s pověřeným obecním úřadem zde však není vnímán pouze administrativně, očekává se od nich přirozená funkce střediska pro okolní obce z hlediska občanské vybavenosti atd.

Nevýhody Do výběru se nedostane mnoho obcí, která statut pověřeného obecního úřadu nedostala z toho důvodu, že se nacházejí v blízkosti většího centra. Tyto obce, byť jsou jednoznačně městského charakteru, kolem sebe žádné zázemí prakticky nevytvářejí, protože jsou samy v zázemí větších měst a nemají tak ani statut POU (např. Františkovy Lázně v okrese Cheb). Na druhou stranu obcí s POU může být z důvodu neexistence významnějšího lokálního centra i obec, která nemá statut města, je poměrně malá a její zařazení mezi obce městského typu může být diskutabilní (např. Křivoklát v okrese Rakovník se 678 obyvateli).

Varianta 6 Venkovským prostorem jsou všechny obce s velikostí do 2 000 obyvatel mimo obcí v zázemí krajských měst

Výhody Pro hranici 2 000 obyvatel byla pozitivně popsána již u varianty 1, zde však došlo k rozšíření o obce v zázemí krajských měst a hlavního města. Tyto obce, byť nejsou často příliš velké, lze z některých důvodů považovat za obce městského typu. Jedná se o obce se silnou vazbou na blízká města, na která jsou dopravně a infrastrukturně napojena. Velká část obyvatel těchto obcí v blízkém městě pracuje a dojíždí tam i za službami či vzděláním. Mnoho obyvatel také původně v těchto městech žilo, avšak v rámci suburbanizačních procesů se přestěhovalo do satelitních obcí. Životní styl obyvatel se v těchto satelitních obcích také podobá mnohem více městskému než venkovskému.

Nevýhody Negativa pro hranici 2 000 obyvatel byla popsána u varianty 1. Nevýhodou výběru satelitních obcí, které jsou považovány za obce městského typu, je značné zjednodušení jejich výběru pomocí hraniční vzdálenosti od daných měst. Tento způsob výběru vytváří kolem vybraných měst uměle homogenní prostory městského typu. Ve skutečnosti se však v zázemí těchto měst vyskytují rozdílné obce, z nichž lze některé téměř jednoznačně považovat za satelitní obce s městským způsobem života a jiné si naopak i přes svojí blízkost k městu stále zachovávají venkovský charakter. I rozdělení na obce satelitní a obce venkovské je však velmi zjednodušující – ve skutečnosti se jedná o obce venkovské, které postupně přebírají i funkci městských satelitů. Na území satelitních obcí se nachází jak starší zástavba často obývaná staršími lidmi s venkovským životním stylem, tak i zástavba nová, kterou zpravidla osidlují lidé původem z města. Tyto obce lze tedy těžko jednoznačně charakterizovat. Dalším problémem při tomto způsobu vymezení je nastavení hraniční vzdálenosti, do které jsou obce považovány ještě za „městské“. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná jednoznačná hranice mezi samotným

městem, příměstským venkovem (v této variantě považovaném za město) a vzdálenějším klasickým venkovem, bude každá takto zvolená hranice diskutabilní a již z principu příliš ostrá. Problematickým se jeví i fakt, že se jedná o vzdálenosti od významového středu těchto měst, což vede k vychýlení jejich kruhového obalu (nejzřetelněji je to patrné kolem Hl. m. Prahy). Tento způsob vymezení dále vůbec nebere v úvahu to, že zázemí měst se vyvíjí v prostoru různými směry v souvislosti s existencí rozvojových os, dopravní dostupností, blízkostí dalších regionálních i lokálních center, fyzickogeografickými a socioekonomickými bariérami a atraktivitou území.

Varianta 7 Venkovským prostorem jsou obce do 5 000 obyvatel vymezené multikriteriálně na základě 4 ukazatelů

Výhody Využití více kritérií umožňuje posoudit postavení obce komplexněji a snižuje riziko vlivu extrémní hodnoty jednoho ukazatele na výsledné zařazení obce. Hranice hodnot jednotlivých ukazatelů pro přidělení bodů lze nastavit tak, aby se co nejvíce blížily realitě v celém území ČR – rozdílný charakter osídlení v různých částech republiky lze díky využití více kritérií částečně kompenzovat. Co se týče jednotlivých ukazatelů, počet obyvatel je přirozeným základním indikátorem. Sídlo POU a/nebo statut města shrnuje výhody varianty 4 a 5 a zároveň eliminuje jejich nevýhody (u extrémních případů). Vzhledem ke zkušenostem s problematickými výsledky počtu obyvatel na 1 km² byla tato běžně používaná hustota nahrazena počtem obyvatel na 1 km² zastavěné plochy. Podíl bytů v rodinných domech na trvale obydlených bytech je v rámci navržených variant jediným ukazatelem, který vypovídá o charakteru bydlení a nepřímo i o architektonickém rázu obce.

Nevýhody Nevýhodou této metody je větší pracnost a především subjektivní nastavení bodového ohodnocení – hranice ukazatelů byly stanoveny expertně, stejně jako horní mez výběru venkovských obcí (5 000 obyvatel). Další nevýhodou je, že z důvodu datové nouze na úrovni obcí není možné použít další stěžejní indikátory, např. podíl zaměstnaných v primárním sektoru (data ze SLDB 2001 jsou příliš zastaralá). Co se týče negativ zvolených ukazatelů, za zmínku stojí počet obyvatel na zastavěnou plochu, jež je mimo jiné ovlivněna např. i průmyslovými a inženýrskými stavbami a dalšími plochami, které ji mohou zvyšovat bez ohledu na charakter obce (extrémy jsou zde však menší než v případě běžně uváděné hustoty obyvatel). Problematické je také zastarávání dat o podílu bytů v rodinných domech z roku 2001 (přeměna bytového fondu je však záležitostí dlouhodobou). Počet čtyř ukazatelů svědčí o zjednodušenosti, která při shodě okolností může vést i k diskutabilnímu zařazení obcí mezi městské (např. Libouchec v okrese Ústí nad Labem). V 7. variantě se však (na rozdíl od většiny ostatních variant – s výjimkou variant 1 a 3) nevyskytla žádná obec, která by byla jako městská označena pouze v této jedné variantě.

Varianta 8 Z venkovského prostoru varianty 7 byly vyčleněny obce přechodného typu

Výhody Tato varianta rozvíjí variantu předchozí a zaměřuje se na obce venkovského typu, z nichž se snaží vyčlenit obce přechodného typu, tj. obce, které se svým charakterem blíží městu, avšak nelze je za město označit. Na rozdíl od všech předchozích variant je zde ostrá hranice mezi venkovským a městským typem obce nahrazena přechodným prostorem, který lépe odpovídá skutečnosti a umožňuje plynulejší přechod mezi kategoriemi obcí. Tím mj. kompenzuje nevýhody popsané u varianty 6. Předmětem zájmu varianty 8 byly především obce satelitního typu, tedy obce v zázemí větších měst s intenzivní bytovou výstavbou a významnějším přírůstkem obyvatel, u kterých výsledky zvolených ukazatelů naznačily výraznější změnu v posledních letech. Větší plastičnost při rozšíření počtu kategorií obcí na tři umožňuje porovnání buď všech tří typů obcí odděleně, nebo přiřazení obcí přechodného typu podle potřeby buď k městskému nebo k venkovskému prostoru.

Nevýhody Nevýhodou je obdobně jako ve variantě 7 větší komplikovanost, subjektivní nastavení hranic bodového ohodnocení a také omezená datová dostupnost v čase (např. údaje o bytové výstavbě jsou do úrovně obcí k dispozici až od roku 1997). Ani zde není možné vyhnout se diskutabilnímu zařazení některých obcí (např. Břestek v okrese Uherské Hradiště leží v rozvíjející se turistické oblasti a nemá příměstský charakter). Jak bylo popsáno u varianty 6, i rozdělení na venkovské a satelitní obce je příliš zjednodušující, termín „přechodný“ má za úkol toto zjednodušení alespoň zmírnit.